

Н. А. Литвинова

Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка

АНАЛІЗ СТАНУ ПРОФІЛАКТИКИ НАРКОТИЧНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ У ДІЯЛЬНОСТІ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

У статті подано результати аналізу реальної практики здійснення профілактики наркотичної поведінки підлітків у діяльності педагогічного колективу загальноосвітньої школи. Визначено досягнення та недоліки діючої системи профілактики.

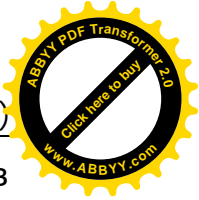
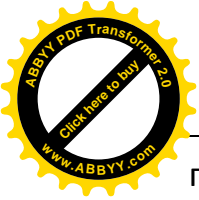
Ключові слова: наркотична поведінка підлітків, педагогічний колектив, профілактична діяльність.

Постановка проблеми. Соціально-економічна криза, зниження уваги держави до становища дітей в Україні, падіння загальнолюдських цінностей, відчуження дитини від сім'ї та школи призвели до глобального зростання наркоманії серед підліткового населення. Особливості трансформації сучасної школи як інституту культурного відтворення в умовах соціально-економічної кризи та зміни ідеологічних парадигм справляють вирішальний вплив на характер включення школи у відносно новий для неї простір: профілактику наркоманії серед дітей і підлітків.

Аналіз актуальних досліджень. Вироблення у нового покоління стійкості до наркотичного тиску середовища перебуває під пильною увагою педагогів та педагогічної науки, а саме: проблеми технології профілактики наркотичної поведінки підлітків у діяльності шкільного психолога і соціального педагога загальноосвітнього закладу (С. Березін, А. Капська, Н. Максимова, В. Оржеховська, І. Шишова); стратегії формування здорового способу життя учнів (О. Вакуленко, А. Сирова, І. Пеша); питання соціально-педагогічної профілактики девіантної та адитивної поведінки неповнолітніх в умовах навчальних закладів різних рівнів акредитації (В. Афанасьєва, Н. Заверико, Г. Золотова, О. Кондратюк, Л. Люманова, О. Удалова та ін.).

Важливу роль у профілактиці наркоманії у шкільному середовищі відіграють рядові вчителі, які щодня спілкуються з учнями і краще знайомі з їх сім'ями [1, 404]. Для того щоб ефективно налагодити антинаркотичну діяльність школи, доцільно проаналізувати практику профілактичної роботи соціальних педагогів, педагогічного колективу навчального закладу.

Мета статті – проаналізувати реальну практику здійснення профілактики наркотичної поведінки підлітків у діяльності педагогічного колективу загальноосвітньої школи. Діагностичне дослідження

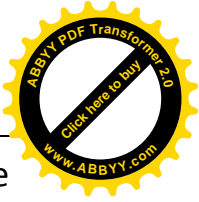
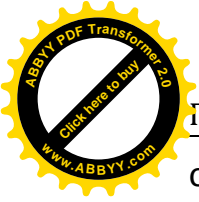

проводилось на базі загальноосвітніх навчальних закладів I–III ступенів міста Старобільськ Луганської області.

Виклад основного матеріалу. Анкета для педагогів складалася з 10 запитань. На перше запитання анкети «Чи вважаєте Ви обґрунтованою тривогу суспільства з приводу стану здоров'я сучасних школярів?» 90% респондентів дали відповідь «Так». Педагоги стурбовані таким станом речей та готові внести посильний внесок у поліпшення ситуації, що склалася.

За допомогою наступного питання анкети «З якими труднощами стикаєтеся під час організації профілактики формування наркотичної поведінки?» виявили болючі питання для вчителів. Зазначимо, що в питанні можна було обирати декілька варіантів відповідей, тому сума балів не дорівнює 100%. Основні труднощі в організації полягають у відсутності стратегічних і тактичних уявлень про цілі та методи профілактики наркоманії у школі (76%); обмеженості внутрішніх ресурсів школи (30%); слабкій навчально-методичній базі (42%); великій завантаженості вчителів (92%); жорсткій та авторитарній управлінській ієрархії сучасної школи (23%). Зрозуміло, в організації профілактики виникають складності через відсутність єдиного підходу до її проведення: профілактична робота зводиться до лекцій, бесід, конкурсів, тренінгів з розвитку навичок комунікативної компетентності у підлітків, які за відсутності методологічного підходу перетворюються на звіт про виконану роботу. У зв'язку із загостренням суперечностей між новітніми ціннісними орієнтаціями й консервативними педагогічними практиками проблематизованим є саме розуміння профілактики наркоманії у школі. Надзайнятість педагогів в умовах жорсткої, авторитарної системи управління школою з багатосторонньою формальною системою звітності у результаті призводить до формального ставлення до виконання програм профілактики, які включають регулярні акції з організації тижнів, місячників з профілактики наркоманії. Особливість соціально-педагогічної профілактики полягає в тому, що вона має не заборонний та залякувальний, а скоріше альтернативний характер. Звичайно, необхідно впевнено формувати неприйняття будь-яких форм адикцій, але не менш важливо продемонструвати, як можна зробити своє життя здоровим, цікавим та щасливим. Найбільш результативною профілактика може бути за умов розумного поєднання активних інтерактивних форм роботи з більш серйозними заходами.

Наше дослідження виявило значні відмінності у сприйнятті проблеми наркоманії в різних школах. Ми отримали суперечливі відповіді педагогічних кадрів на наступне запитання «Що Вас не влаштовує у роботі адміністрації з

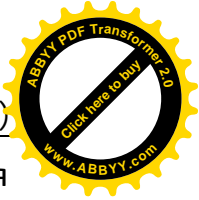
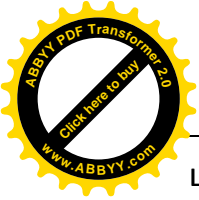
організації профілактики наркоманії серед учнів?». У тих школах, де безпосередньо зіткнулися з наркотиками, починали антинаркотичну роботу самостійно, й у педагогів не вистачало елементарних знань, вони не розуміли, чим конкретно має займатися школа.

В інших освітніх закладах працювали за розпорядженням керівних організацій, що формувало уявлення про штучність порушуваних проблем, педагоги недооцінювали всю гостроту проблеми і працювали за принципом найменшого втручання. Були випадки, коли адміністрація школи характерно згладжувала ситуації порівняно з іншими школами, стверджуючи, що в їх школі немає цієї проблеми й порушувати питання наркоманії – значить провокувати в учнях інтерес до наркотичних речовин. «...Якщо ми почнемо говорити про наркотики з дітьми, то тільки привернемо увагу до того, чим вони самі могли б не зацікавитися». Шкільна адміністрація займається конструювання штучної «безпроблемної» зони.

Щоб остаточно зрозуміти корені цієї проблеми, ми запропонували вчителям відповісти на запитання: «Яку роботу проводите Ви для попередження наркоманії серед підлітків?». 60% опитуваних вважають, що проведення класних виховних годин, свят здоров'я, антинаркотичних тижнів з використанням наочної агітації, плакатів, фільмів допомагають швидше та ефективніше засвоювати необхідні навички; 18% педагогів обрали спортивні змагання як форму профілактичної роботи з учнівською молоддю; 16% респондентів відповіли, що саме серйозні бесіди, роз'яснення, зустрічі з наркологами, співробітниками правоохоронних органів є найбільш ефективними формами роботи; лише 6% респондентів вважають, що боротьба з розповсюдженням наркотиків не входить до сфери професійних обов'язків педагогів, оскільки це функція фахівців.

Ми запропонували класним керівникам дати відповідь на третє запитання анкети: «Як Ви оцінюєте свою профілактично-виховну роботу з підлітками, схильними до наркотичної поведінки?». Педагоги оцінювали (за п'ятибальною шкалою) власний рівень профілактичної роботи щодо здійснення профілактики наркотичної поведінки підлітків. На початку експерименту більшість педагогів оцінює власну роботу з профілактики наркоманії оцінкою «відмінно» – 12,1%; «добре» – 62,9%; «задовільно» – 25% учителів, а оцінкою «незадовільно» жоден з учителів не оцінив свою профілактичну роботу. Відповіді педагогів дозволили виявити середній рівень їх знань методів профілактики.

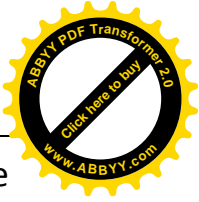
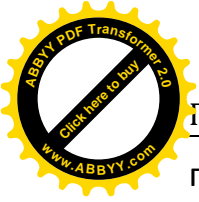
Для з'ясування того, чому педагоги так низько оцінюють власний рівень профілактичної роботи, ми запропонували педагогам відповісти на

шосте запитання анкети: «Назвіть причини недостатнього рівня профілактики наркоманії серед підлітків». Одержані результати розподілилися так: 34,2% учителів основною причиною, що ускладнює профілактичну роботу, називають «відсутність достатнього фінансування», 32,7% вважають, що «профілактична робота повинна проводитися у тісній взаємодії із сім'ю підлітка», батьки та інші дорослі, що справляють авторитетний вплив на школяра, повинні залучатися до розробки стратегії антинаркотичної діяльності школи, класу. Без підтримки та активного співробітництва батьків неможливо сподіватися на ефективність профілактичних заходів; 26,3% респондентів причиною неефективності профілактичних дій вважають «відсутність професійної підготовки», на їх думку, лише спеціального підготовлений персонал школи, а не педагоги-предметники, повинні займатися цим питанням. Якщо говорити про профілактику наркотичної поведінки серед школярів як напрям виховної роботи класних керівників, то тоді цей вид роботи входить у сферу професійних обов'язків педагогів, тому зрозуміло, що педагогічні робітники готові до конкретних дій, але вони не знають, як треба проводити роботу з профілактики наркотичної поведінки, щоб вона давала реальні результати. Четверту сходинку посідає відповідь «інші причини» – 3,8%, майже всі вчителі скаржаться на відсутність часу й незабезпеченість новітніми методами профілактики девіантної поведінки в підлітків. Ця причина прямо вказує на відсутність у школі комплексної інноваційної системи профілактики наркотичної поведінки; 2,6% – «це справа лише родини підлітка», це є помилкове судження, типове для педагогів, поодинокі зусилля батьків не будуть ефективними, потрібен єдиний і чіткий механізм роботи всього навчального закладу, включаючи адміністрацію, педагогів, підлітків та їх батьків

Далі звернемося до відповідей на запитання «Як часто Ви проводите заходи щодо профілактики шкідливості вживання наркотиків?». У загальноосвітніх навчальних закладах профілактичні заходи проводяться три–чотири рази на рік» – відповіли 68% (перше рангове місце). Друге рангове місце посіли відповіді «Раз на півроку» – 21%, третє – «Раз на рік» – 9%, четверте – «Раз на місяць» 2%. Загальноосвітніх навчальних закладів, у яких би профілактичні заходи проводилися один раз на тиждень або частіше, виявлено не було. Це доводить нерегулярність та рідкість проведення заходів щодо профілактики наркотичної поведінки серед підлітків.

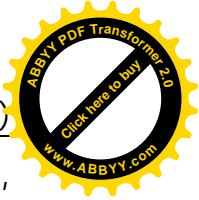
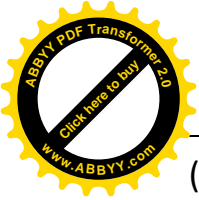
Сьогодні в основу програми профілактики залежної поведінки, як засвідчив аналіз чинних профілактичних програм у школі, покладено

принцип формування навичок здорового способу життя підлітків, що не відповідає особливостям підліткового віку. У свідомості підлітка значення понять «здоров'я» і «здоровий спосіб життя» (далі – ЗСЖ) принципово різне: ЗСЖ передбачає правильне харчування, а здоров'я, як його розуміють підлітки, дозволяє людині не дотримуватися особливих правил харчування; підлітки вважають, що ЗСЖ передбачає відмову від уживання алкоголю і тютюну, на відміну від здоров'я, яке дозволяє палити і пити; здоров'я цінне в тому сенсі, що дає можливість підлітку експериментувати з тілом і собою, виявляючи таким чином свої можливості і здібності; здоров'я важливо для підлітка більше, ніж здоровий спосіб життя. Ми не випадково поставили запитання «Чи ведуть підлітки вашої школи здоровий спосіб життя?». Так, 44% учителів відповіли, що підлітки здатні вести здоровий спосіб життя, 30% – не здатні (цей відсоток підлітків потрапляє в зону ризику), а 26% учителям було важко дати відповідь. Ми з'ясували, що педагоги сучасних шкіл здебільшого не враховують медично-соціальний аспект цієї проблеми. Зрозуміло, що цінність здоров'я для підлітка полягає в тому, що його наявність дає упевненість у собі, сприяє самореалізації, дає можливість ризикувати, допомагає у розв'язанні проблем та не залежить від дорослого. Здоровий спосіб життя оцінюється підлітками як той, що не має сенсу: дотримання правил ЗСЖ обмежує поведінку і тому не сприяє до самореалізації. Таким чином, на думку педагогів, 43% підлітків повністю здатні до ведення здорового способу життя за умови відсутності негативного впливу з боку навколишнього середовища, усі інші підлітки можуть утворити «групу ризику».

На думку педагогів, проблема наркотичної залежності не набула масового характеру, але, урахувавши складність цього явища, вона потребує якісної профілактики для запобігання її поширенню. Об'єктами профілактики вживання наркотичних речовин є підлітки групи ризику. У соціальному паспорті школи фіксуються учні групи ризику, куди входять діти: учні з проявами шкільної дезадаптації, діти із сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах, із сімей, в яких батьки зловживають алкоголем та наркотиками, відбували покарання у місцях позбавлення волі або ведуть асоціальний спосіб життя. Проте останнім часом закріплюється тенденція до розширення складу групи ризику, іноді до зарахування в неї всіх учнів школи. Коли ми говоримо про «групу ризику», ми передусім маємо на увазі ризик для дитини стати жертвою наркотиків.

Педагоги, що взяли участь у дослідженні, назвали фактори, які підвищують ризик початку вживання наркотиків: сімейні обставини

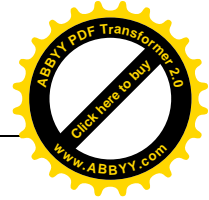
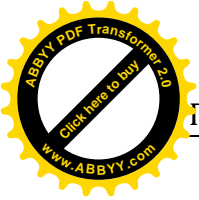

(відчуження між дітьми і батьками, стиль виховання, поведінки, спілкування); психологічні проблеми підліткового віку (цікавість, безтурботність; ефект компанії; потреба у самоствердженні); особистісні особливості (невміння розслабитися, досвід уживання алкоголю, слабкий характер); соціальні проблеми (неорганізованість дозвілля, створення привабливого іміджу наркотиків і людини, що вживає наркотики через ЗМІ та продукти масової культури, фізичне насильство до вживання наркотиків). Перерахований педагогами набір факторів створює враження, що практично кожен виявляється схильний до ризику вживання наркотичних речовин. Складається парадоксальна ситуація, коли педагоги досить добре поінформовані, усвідомлюють усю небезпеку наркоманії, і водночас високий ступінь упевненості в тому, що більшість їх учнів зможуть її уникнути.

Наступне запитання: «Які форми профілактичної роботи Ви застосовуєте для підлітків групи ризику?». Профілактична робота з дітьми, що входять до групи ризику, зводиться до постановки їх на внутрішній шкільний облік або на облік у службі у справах дітей та сім'ї, проведення бесід з підлітками та їх батьками, контролю за пропусками навчальних занять, виключення з навчального закладу. Підліткові групи ризику, за даними анкетування, є найскладнішою категорією для соціально-педагогічної роботи, тому педагоги або дистануються (відхиляються), або формально виконують необхідну роботу.

Висновки. Таким чином, у процесі досліджуваної роботи нами було визначено, що у більшості педагогічного колективу школи існує негативне ставлення до рівня виконання профілактичної роботи. Діюча система профілактики застаріла і не відповідає сучасним тенденціям у системі освіти й виховання, вона потребує систематизації, удосконалення і доопрацювання. Основними причинами, які ускладнюють профілактичну роботу, є неусвідомлення вчителями власної відповідальності за проведення профілактичної роботи, незацікавленість у проведенні профілактичної роботи, обмеженість фінансових ресурсів, недостатність знань про цей напрям виховної роботи. З групою ризику повинна проводитися цілеспрямована робота: визначення групи ризику, надання адекватної допомоги в попередженні проблем, розробка індивідуальних програм допомоги залежно від факторів ризику.

Наступним етапом нашого дослідження буде розробка і впровадження системи соціально-педагогічної профілактики вживання наркотичних речовин підлітками групи ризику у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів I–III ступенів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Методи та технології роботи соціального педагога : навч. посіб. / [авт.-уклад.: С. П. Архипова, Г. Я. Майборода, О. В. Тютюнник. – К. : Вид. Дім «Слово», 2011. – 496 с.
2. Соціальна педагогіка : технологічний аспект : наук.-метод. посіб. : у 2 ч. / [С. Я. Харченко, Н. П. Краснова, Л. П. Харченко та ін]; Держ. закл. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка». – Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2010. – Ч. 1. – 383 с.
3. Формування здорового способу життя підлітків / [упоряд. А. Ю. Сирова]. – Х. : Веста : Вид-во «Ранок», 2008. – 160 с. – (Класний керівник).

РЕЗЮМЕ

Н. А. Литвинова. Анализ состояния профилактики наркотического поведения подростков в деятельности общеобразовательной школы.

В статье представлены результаты анализа реальной практики осуществления профилактики наркотического поведения подростков в деятельности педагогического коллектива общеобразовательной школы. Определены достижения и недостатки действующей системы профилактики.

Ключевые слова: наркотическое поведение подростков, педагогический коллектив, профилактическая деятельность.

SUMMARY

N. Litvinova. Analysis of drug prevention of adolescent behavior of secondary school.

The paper presents an analysis of the actual practice of drug prevention behaviours of adolescents in secondary school teaching staff. Identified achievements and shortcomings of the current system of prevention.

Key words: drug behaviours in adolescents, teaching staff, prevention activities.

УДК 159.925.5/165.742

О. І. Макух, С. І. Куца

Національний університет біоресурсів і природокористування
України «Бережанський агротехнічний інститут»

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ ГУМАНІСТИЧНОГО СВІТОГЛЯДУ МОЛОДОЇ ЛЮДИНИ

У статті проаналізовано проблеми, пов'язані з розвитком людини в сучасному суспільстві й порушенням цінностей гуманістичного світогляду. Звернена увага на основні фактори зміни процесу саморозвитку людини, які відбулися під впливом глобалізації. Обґрунтовано можливі шляхи формування гуманістичного світогляду людини в сучасних умовах.

Ключові слова: гуманізм, суспільні відносини, глобалізація, цивілізація, культура, саморозвиток, людина, особистість, гуманістичні цінності.

Постановка проблеми. В епоху зростання глобалізаційних процесів, матеріально-технічних можливостей суспільства втрачається природна форма існування людини, яка призводить до виникнення численних і загрозливих небезпек, серед яких – гуманізація суспільних відносин як умова виживання людства. Серед характерних закономірностей цієї проблеми